

ÇAKRAZ'DA SOSYAL HAYAT¹

Asistan Ayhan ATAMAN

GİRİŞ

Köy Hakkında

Çakraz, Zonguldak ilinin sınırları içerisinde, bağlı olduğu Amasra bucağından 17 km uzaklıkta, bir sahil köyüdür ve genel görünüşüyle toplu yerleşim özelliğini gösterir. Çakraz köyü, Çakraz Ovalar, Çakraz Şeyhler ve Yalı adlı üç büyük mahalleden meydana gelmiştir.

Bölge, batı karadenizin morfolojik ve klimatolojik özelliklerini gösterir. Fakat, sahil çizgisinin düz ve kuzeyden esen rüzgârlara ve iklim koşullarına açık oluşu, Çakraz'ın ikliminin komşu sahil köylerine oranla daha serince geçmesine sebep olmaktadır. Deniz, genellikle sert ve çalkantılıdır. Bu durum dolayısıyla, sahil ve bir anlamda da balıkçı köyü olan Çakraz'ın ekonomik hayatını etkilemektedir.

Ulaşım,² son iki seneye kadar yalnız deniz yolu ile oluyor ve kara ulaşımı da ilkel şekilde yapılıyordu. 1962 senesinden sonra 12 numaralı turistik devlet yolunun Çakraz'ın yanından geçmesi, bölge köy ve bucaklarında olduğu gibi, özellikle turistik iddiaası olan Çakraz'da da etkisini göstermiştir.

Çakraz'ın yerleşim tarihini, bağlı olduğu Amasra'nın yerleşim tarihi içinde alırsak, Milâttan önce birinci bine kadar inebiliriz. Bu

1 Bu yazı lisans tezi olarak hazırlanan "Çakraz'da Etnolojik Bir Araştırma" adlı monografik çalışmanın, sosyal hayat başlığı altında toplanan üçüncü kısmının özetidir. Yerinde gözlem metodu ile yapılan bu çalışmada sosyal hayat ile ilgili kısmın planını hazırlanmasında, Prof. Dr. Nermin Erdentug'un "Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki", "San Köyünün Etnolojik Tetkiki" adlı yapıtlarından faydalanılmıştır.

2 Çakraz'ın, bağlı olduğu Amasra ve Bartın ile birlikte yakın senelere kadar, yalnız deniz ulaşım olanaklarına bırakılmasının çok hatalı bir ulaşım politikası sonucu olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. Bartın ve Amasra'da deniz ulaşımı ile uğraşan ve aynı zamanda bölgenin politik hayatında yerleri olan kişiler, deniz ulaşımının tek kalması ve böylece kendilerini çok para getirmesi yönünden diğer ulaşım olanaklarını baltalamışlardır.

bölgenin ilk büyük hâkiminin İran kralı 3. Darius'un yeğeni prenses Amastris³ olduğu bilinmektedir.

Amasra ve civarı daha sonraları Roma ve Cenevizli'lerin eline geçmiştir. 1459 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Cenevizli'lerden alındıktan sonra, bu bölgede türklerin yerleşimi başlamıştır.

Çakraz Şeyhler köyünün mezarlığında bulunan en eski tarihli mezar taşı. Çakraz'ın 350-400 sene önce kurulduğunu göstermektedir.

Yazılı ve bilimsel verilerin bulunmamasına rağmen Çakraz köyünün, Sivas dolaylarından gelenlerle ve Şeyhler mahallesinin de bir şeyh tarafından kurulduğu şeklindeki söylentiler yaygındır.

Çakraz kelimesinin etimolojisi hakkında çeşitli görüşler vardır. Bir kısım köy sakinlerine göre Çakraz kelimesi, "Çakıroğlu" adlı bir kurucudan gelmektedir. Bir kısım Çakrazlı'lara göre Çakraz kelimesi "çapraz"dan gelmektedir. Çakraz'ın bölge köylerini iskelesi oluşu, bu köylerden Çakraz'a bir çok yolların çıkmasına sebep olmuştur. Bu yolların Çakraz önünde çapraz oluşu da şimdi Çakraz denilen köye bir zamanlar Çapraz dedirtmiştir.

Bugün 70 hanede barınan köy halkının büyük bir çoğunluğunun, doğudan gelenlerin torunları teşkil etmektedir. Bu çoğunluğun yanı sıra azınlıkta olan, Doğu Karadeniz'den lâz ve abazalar da vardır.

İlk kez "95 Rus Harbinde" Trabzon, Hopa ve Sürmene dolaylarından gelen bu gerçek denizci ve balıkçı olan göçmenler, kısa bir süre içerisinde Çakrazda 12 ailelik bir grup meydana getirmişlerdir⁴. bugün "Yalı" denilen alana yerleşmişler ve denizle olan uğraşlarını Yalıda da devam ettirmişlerdir⁵. Zamanla, Çakraz'ın yerlileriyle bu Doğu Karadeniz dolaylarından gelenler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler artmış ve kaynaşmalar başlamıştır.

KISIM I

Ekonomik hayat

Bir sahil köyü olmasına rağmen Çakraz'da ekonomik yapı, deniz, ve ilkel şekilde yapılan ve kapalı ev ekonomisi şeklini gösteren tarım

3 Amasra kelimesi, Prens Amastris'ten geldiği söylenmektedir.

4 Geleneksel aile yapısının söz konusu olması kadar, garbette bulunmanın yarattığı psikolojik dayanışmanın da, bu, geniş aile tipine örnek 12 aileyi uzun bir süre bozulmadan kalmasına sebep olduğu ortadadır.

5 Çakraz'ın denize dayanan ekonomik hareketlerin, Yalı yerleşimi ile arttığı görülmektedir.

üzerinde kurulmuştur. Çakrazlı gençlerin büyük bir çoğunluğunun, yılın belli mevsimlerinde İstanbul Boğazına çalışmak için gitmeleri, köy ekonomisini yakından etkilemektedir.

Ekonomik yapı, sosyal ve kültürel yapı ile ilgili olarak son yarım asır içerisinde hızla değişmiştir. Şöyleki:

Doğu Karadenizden gelen göçmenlerin Çakraz'da deniz ve tarıma dayanan ekonomiyi kurmalarından önce, ekonomik hayatın, sahil köyü olmasına rağmen, yalnız tarım olduğu anlaşılmaktadır⁶.

Sivas dolaylarından gelen, kırsal iklim koşullarına uyan ekonomik faaliyetlerini Çakraz'da da devam ettirmek isteyen ilk göçmenler, bu bölgeye tahıl ekimine dayanan tarımı getirmişlerdir. Deniz, onlar için en sonra gelen bir ekonomik uğraş olmuştur.

Deniz, doğu karadenizlilerin yalıya yerleşmelerinden sonra ekonomik önemini kazanmaya başlamıştır. Bu yeni gelen göçmenlerin, psikolojik nedenlerle, kendilerinden iki asır önce buraya yerleşmiş olanlardan daha çalışkan olmaları ve bir takım yenilikleri getirmeleri, köyün ekonomik ve sosyal yapısını değiştirmiştir.

Son yirmi beş sene öncesinedek, Çakraz'da tekne yapımı ve satımına dayanan kuvvetli bir ekonomik hareket olduğu görülmektedir⁷. Yalı kumsallarında yapılan bu ekonomik faaliyetin yerini daha sonra tuğlacılık almıştır.

Bu ekonomik şekil, geleneksel kapalı ev ekonomisinin dışındadır. Belli bir gurubun tekelindedir ve köyde ağalık sistemini etkilemiştir.

Bugün Çakraz'da ekonomik hayat, deniz nakliyeciliği, bahççilik, turizm sebze - meyvacılık ve tahısal tarımın üzerinde örgütlenmiştir. Ancak, ekonomik yapının, oldukça zengin potansiyele sahip olmasına rağmen, hiç bir zaman istenilen ölçüye ulaşamadığını görüyoruz. Bunun en büyük nedeni, ekonomik alanın çok dağılmış olması kadar,

6 Köyde çok eski ekin alanları göce çarpmaktadır.

7 Son yirmibeş sene içerisinde güçde önemini kaybeden bu ekonomik hareket, köy ileri gelenlerinden Ali Gürpınar'ı anlattığına göre 30-40 yıl önce en kudretli devrini yaşamış. Bütün Karadeniz boyunca en sağlam ve yollu tekneler Çakraz'ın yalısında yapılmış. Trabzon ve hatta İstanbul'dan bile Çakraz'a tekne sipariş edilmiş. Öyle ki, bin metreye yakın uzunluktaki kumlukta tekneleri çatacak yer kalmaz, şimdiki okulun bulunduğu alanda tekneler kaburgaları ortaya çıkıncaya kadar yapılır, yalıda sıra gelince sökülüp taşınır ve yeniden monte edilir. Fakat, zamanla çelik saçlı teknelerin ağaç teknelerden daha çok tutulması, Çakraz ormanlarında arandığı ağacın kalmayışı ve iyi gemi ustalarının azlığı, bu ekonomik faaliyet ve ticaretin zayıflamasına sebep olmuştur.

köy erkeklerinin köyün dışında çalışmak istemeleri ve böylece, köy ekonomik hareketlerinin kadın - çocuk ve yaşlı erkeklerin gücüne bırakılmış olmasıdır.

Deniz nakliyeciliği Çakraz'da gelişmiştir. İrili ufaklı 60 kadar tekne bu işte çalışmaktadır⁸. Teknelerin tonajları, 5 - 200 ton arasında değişmektedir. Çalışma hinterlandları, sayısı az bir kaç büyük teknelerin dışında, Side ile Zonguldak Limanları arasındadır.

Çakraz balıkçılığı belli mevsimlere bağlı kalarak "kanal balıkçılığı" şeklindedir⁹. Bu arada "yerli balık" avı da yapılmaktadır. Çakraz sularında, "sürtme", "çırpma", "çapara" ve "daldırma" usulleriyle olta balıkçılığı yapılırken; ekonomik değeri daha fazla olan, "ırıp", "voli" ve "gırgır" tekniği ile "ağ balıkçılığı" da vardır.

S sebze ve meyvacılık, kara yolunun köye gelmesinden ve turizm hareketlerinin yoğunluk kazanmasından bu yana önem kazanmaya başlamıştır. Yolun köye girmesiyle bu çeşit ekonomik hareket, "kapalı ev ekonomisi" sisteminin dışın çıkarak "açık ekonomi" niteliğini kazanmıştır. Amasra, Bartın, Zonguldak ve Karabük gibi merkezler Çakraz ürünlerinin tüketildiği pazarlar olmuştur.

Köyde tahısal tarım, mısır ve buğday ekimine dayanmaktadır. Mısır, bölgenin iklim ve morfolojik koşullarıyla daha iyi bağdaştığı için buğdaydan çok ekilmektedir. Mısır ekimini doğu karadenizlilerin getirdiği ve tanıttığı anlaşılmaktadır. Çakraz'da tarım ekonomisi ilkel metodlarla olmakta ve tam anlamıyla kapalı ev ekonomisi şeklini göstermektedir. Kara sapan, yerini henüz pulluk ve traktöre bırakmamıştır, ve esasen böyle bir gereksinime de yoktur.

Çakraz'da Turizm Hareketleri

Son yıllarda çok önem kazanmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Şöyleki:

Çakraz, dinlenme yeri olarak büyük bir ilgi toplayan Amasra'ya yakındır. Amasra'dan, bazı nedenlerle sıkılanlar, ilk fırsatta Çakraz'a

⁸ Kara ulaşım koşullarının yakın yıllara kadar ilkel oluşu, Çakraz'da deniz nakliyesini bir anlamda geliştirmeye zorunlamıştır. Ancak, kara yolu ulaşım olanaklarının artmasından sonra, çoğu kez risizli olan deniz ulaşımının yerini kara ulaşımına bırakacağına şüphemiz yoktur.

⁹ Kanal balıkçılığı deyimi göç balıklarının avlanması ile ilgili olarak kullanılır.

gelmektedirler. Ayrıca, Amasra plajlarının liman içinde bulunuşu ve liman hareketlerinin de son yıllarda hızlanması sonucunda deniz kirlenmiştir. Çakraz, temiz suları, gerçekten nefis kumu ve dinlendirici ortamı ile, Amasra'nın hemen yanında aranılan bir dinlenme yeri olmuştur.

Fakat, en büyük etken, şüphesiz yolun yapılmış olmasıdır. Düzgün kara yolunun Çakraz Yalına kadar uzanışı, Çakraz'ın ekonomik hareketliliğini bir kaç misli artırmıştır.

Turizm, köyde canlılık ve heyecan getirmiştir. Bu açıdan, sosyal hizmette giren tesislerin sayısı kısa bir süre içerisinde artmıştır¹⁰ Turizm hareketi ayrıca köy ekonomisini de pratik olarak etkilemiştir. Sebze ve meyva, yaz mevsiminde gelen ve sayısı yüzleri aşan konuklar için daha fazla üretilmeye başlanmıştır. Aynı açıdan, süt, peynir, yağ ve yoğurt gibi hayvansal ürünler artmış ve böylece hayvancılık eskiye oranla önem kazanmıştır.

Turizm, öte yandan Çakraz'ın kültürel ve sosyal hayatını da etkilemekte geçikmemiştir. Köyün psiko-sosyal yapısını saran çemberin içine dışardan bir takım yabancı unsurların girmesiyle, köyün geleneksel dünya görüşü sarsılmaya başlamıştır¹¹.

KISIM II - SOSYAL HAYAT

A- Aile ve Barınma Sorunu

Aile yapısı baba egemenliğine dayanmaktadır. Türk köy toplumu için geleneksel¹² bir özellik olan bu aile yapısı, Çakrazda da karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik kudretini ve kişiliğini koruyabildiği sürece baba, evin hâkimidir. Patrilineal sistemin gereği olarak, evin büyük oğlu, zamanla babanın yerini almaktadır.

10 Araştırma yapıldığı 1964 yazında, dinlenmeye gelenlerin sayısı bir kaç yüzü aşındı. 4 odalı 8 yataklı ; 4 odalı 14, yataklı ve 10 odalı 25, yataklı üç otel hizmette idi. Ayrıca biri beş aileyi barındıracak büyüklükte, altı pansiyon ev vardı. Üç içki lokanta ve iki gazino da ihtiyacı karşılamaya çalışıyordu.

11 Bu sarsılma daha çok erkeğe oranla kapalı kalan kadınlarda olmuştur. Çakrazlı kadınlar, kendilerinden çok değişik giyinen, davranışlarda bulunsa ve farklı düşünen hemeunserleriyle karşılaşma yapabilmeye olanakını elde etmişlerdir.

12 Prof. Dr. Nermi Erdem, Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki

"Halef" sorununda patrilineal sistem ağırlığını ortaya koyarken ekonomik ve psikolojik bazı koşullar da etken olabilmektedirler¹². Bu sorun içinde amca'nın yeri, bugün için kaybolmuştur¹³.

Çakrazda, aile kurumunu, baba, anne, çocuklar ve özellikle baba tarafından yakın akrabalar meydana getirmektedirler. Fakat, bu geniş aile - extended Family - tipi, bazı aktüel koşulların gereği olarak parçalanarak yerini ferdî aile - individual Family - tipine bırakmaktadır¹⁴. Psikolojik ve ekonomik bazı etkenler¹⁵, Çakrazda bu parçalanmanın nedenleri olmaktadır.

Parçalanma olayı, çoğunlukla aileye yeni bir gelinin gelmesiyle başlamaktadır. Yeni evliler, kendileri için ayrılan, her çeşit gereksinmeyi cevaplandırabilecek ve dışarı ile ilişkiyi kuracak ayrı bir sokak kapısı olan odalarında yaşamaktadırlar. Bu, ev içinde olması muhtemel bir çok psikolojik "sürtüşmeleri" önlemek için düşünülmüş bir "tampon" olmaktadır¹⁶.

Fakat bazen bu tampon, "baba evinden bütünüyle kopmayı" önlememektedir¹⁷.

Çakraz köy toplumunun değer ölçüsüne göre, baba evinden ayrılma olayı, kuşaklar arasında farklı yorumlanmaktadır. Eski kuşak bu olayı olumlu karşılamamaktadırlar. Onlarca bu, geleneklere saygısızlık, ebeveyn'e karşı gelme ve bir yerde "karının sözüyle hareket etme"dir.

Genç kuşak ise, ayrı bir ev açmanın artık gerekli ve olumlu olduğunu savunmaktadırlar.

Fakat, kentlere oranla, sosyal ilişkilerin çok daha duygusal çizgide kaldığını gördüğümüz Çakrazda, bu olay, çeşitli yorumlara hedef olmaktadır.

12 Oğullar arasında durumu en iyi olan, yaş etkenine rağmen, halef olabilmektedir. Çakraz Ovaları'dan Sefer Çavuşlar, bunun güzel örneğini vermektedirler.

13 Aynı durumu, Prof. Dr. N. Erdentuğ, Süra Köyünü Etnolojik Tetkiki adlı çalışmasında da tesbit etmiştir.

14 Prof. Dr. N. Erdentuğ ve Prof. Dr. İbrahim Yasa yaptıkları araştırmalarında, bu parçalanma olayını işaretlemişlerdir.

15 Geniş aile içinde geçimsizliklerin artması ve günümüzün ekonomik zorunlamları, geleneksel değerlere rağmen, ferdî aile tipini oluşturmaktadır.

16 Çakraz Ovaları dan Zeki Gürpınar, bu şekilde aynı evde, fakat ayrı olarak üç sanden beri oturmaktadır.

17 Çakraz Şeyhler den demirci Murat Usta, geçimsizlik nedeniyle babasının dayatmasına rağmen, karısını alarak ayrı bir ev kurmuştur. Burada Murat Usta'nın, babasının eline bakmayacak durumda oluşunun, ekonomik bir etken olarak bu konuda rol oynadığını züphemiz yoktur.

B- Akrabalık

Akrabalık, kan ve hısımlık yolu ile elde edilen, psikolojik ve ekonomik dayanışma gösteren bir sosyal kurumdur. Çakrazda bu kurum oldukça güçlüdür¹⁸.

Akrabalık ilişkilerinin yoğun olması gözetilir¹⁹. Düğün, nişan, bayram, ölüm, mevlüt ve doğum gibi olaylar akraba üyelerini bir araya getirmektedirler.

Ayrıca, ev ve tekne gibi yeni bir yapı, verimli bir hasat ve balık avı gibi ekonomik olaylar da akrabalarca kutlanır.

Akrabalık kurumu içinde, temeli psikolojik ve ekonomik nedenlere dayanan ve görev anlamını taşıyan davranışlar özellikle şunlardır:

Düğün, nişan, mevlüt, ölüm ve doğum gibi olaylarda yardımcı olmak; kavgalar ve mahkemeye düşen davalarda gerektiğinde taraf tutmak; kız kaçırma olayında üstüne düşeni yapmak²⁰; akraba yetim, öksüz çocuklara ve kimsesiz kadınlara sahip çıkmak v. b.

C- Komşuluk

Sosyal niteliktedir. Sosyal, duygusal ve ekonomik dayanışma görülür²¹.

Çakrazda komşuluk için söylenen şu sözler, bu kurumun esprisini ortaya koymaktadır;

"komşu hakkının yedi yerde suali vardır."

"komşu iyisi, kötü akrabadan iyidir."

"komşu ile iyi geçinirsen işlerin iyi gider."

"komşuna iyilik yaparsan iyilik bulursun."

D - Soy, Miras ve Evlât Edinme

Soyun izlenimi, "patrilineal" üzerinde olmaktadır. Miras ile ilgili pratikler:

1- Mirasda pay, anne çocukların kardeşi sayılarak bölünür.

2- Üvey anne, çocukların babasıyla evlendiğinde, dul ise, payın dörtte birini alacaktır.

18 Akrabalık kurumu, köy yaşlarına göre, eskije oranla gücünü ve fonksiyonunu yitirmiştir.

19 Çakraz köyünün küçük bir alan üzerinde kurulması ve 70 hanelik bir köy olması, bu çesit ilişkilerin yoğun olmasına kolaylaştırmaktadır.

21 Akrabalık kurumunda sözüne ettiğimiz geleneksel davranışları komşuluk kurumunda da görüyoruz.

3- Üvey anne, bakire olarak "babamın yanına gelirse", payda kardeş sayılacaktır.

4- Ölen adamın çocuğu yoksa, miras karısına kalacaktır.

5- Erkek çocuklara genellikle, tarla , tekne , balık takımları ve ev; kız çocuklara hayvan ve ev araç ve gereçleri düşmektedir.

Sonuç olarak, Çakrazda miras , gerek geleneklere, gerekse hukuk ilkelerine göre işleme girsin; daima duygusal plânda kalan komplikasyonları yaratmaktadır.

Evlât edinme²², Çakrazda sosyal, ekonomik ve psikolojik anlam taşıyan olay niteliğindedir.

Amca ve dayı'nın dışında kalan akrabalar, kimsesiz bir akraba çocuğu, evlât edinirler.

Varlıklı aileler, yoksul ailelerin çocuklarını belli bir kural içerisinde yanlarına alırlar. Çocuk kimsesiz ise, bu olay daha kolay olmaktadır.

Çocukları olmayan aileler ise, evlâtlığı, duygusal anlam taşıyan davranışlarla almaktadırlar.

E - Çakrazda İmece Kurumu

İmece, Çakrazda bayramlar ve düğünler kadar hareket ve heyecan yaratan sosyal bir olaydır. Ekonomik hayatla sıkı sıkıya ilgili olduğundan, belli mevsimlerde yoğunluk kazanır. Çakrazda, eski önemini kaybetmemiştir. Bunun en büyük nedeni, imecenin, Çakraz'a öze nitelikte oluşudur²³.

İmece, köye ait yapıtların yapımında ve kimsesiz kadınlarla ilgili tarla v. s. gibi işlerde çalışmaktadır. Fakat, Çakrazlılar, imecenin çalışma sınırını biraz daha genişletmişlerdir.

İmece çalışmaları, belli kişilerin veya gurupların önderliğinde maktadır. Önderlik, köyde sosyal mertebe ile ilgili olarak şekillenmektedir.

F - Sosyal Yapı ve Sosyal Mertebe

Çakraz'ın sosyal yapısı, ekonomik koşullarla, zaman çizgisi üzerinde değişiklikler göstermektedir. Sosyal tabakalaşma, bugün için,

²² Çakrazda bir süreden beri, evlât edinme olayı görülmektedir.

²³ Çakrazda imeceler gençler için ayrı önem taşımaktadır. Gençler karşılıklı aşk türküleri ve maniler söylemektedirler. Bir, renk, müzik ve neşe armonisi içinde yapılan imeceler, Çakraz, de sosyal ve ekonomik rolünü her zaman için oynamaktadır.

Çakrazda eskisi kadar belirli değildir²⁴. Köyün ekonomik ölçülerine göre, gelirleri iyi olan aileler²⁵ çok azdır ve belli kişilerdir. Bunlar, köy nüfusunun ancak yüzde onunu teşkil etmektedirler.

Çok yoksul ailelerin sayısı ise ikiyi veya üçü ancak bulmaktadır. Çoğunluğu, Çakrazlıların deyimiyle, "el'e muhtaç olmadan geçimlerini sağlayan"lar meydana getirmektedirler.

Sosyal ve ekonomik yapı ile ilgili olarak, köy içinde, bazı kişilerin etki ve baskı yaratabilme gücünü göstermeleri, o kişileri toplum içinde farklı yer edinmelerini sağlamaktadır. Sosyal mertebe deyimi ile nitelendireceğimiz bu olay, Çakrazda, sosyal dinamizm özelliğini göstermektedir.

20 yıl öncesinedek, sosyal mertebede, ağalık kurumu en önde gelirken; daha sonraları ağalığın eski gücünü yitirmesiyle, sosyal mertebede birinci yeri, -çok partili politikanın köye girmesinden sonra- politik kudreti olan kişiler almıştır.

Fakat, bu değişme, sadece "titr" de olmuştur. Ağa olan kişi, sosyal ve ekonomik olanaklarını kullanarak bu aktüel koşullardan yararlanmayı bilmiş ve böylece eski ağa, bu kez, sosyal mertebedeki yerini koruyarak, politik kudreti üstün nitelikte kişi olmuştur.

Çakraz köy toplumunda, ekonomik ve duygusal dayanışmalarla, bazı aile ve akraba kurumlarının, sosyal mertebede ağırlıklarını ortaya koydukları görülmektedir²⁶.

Din kurumu, sosyal mertebedeki yerini²⁷ genellikle korumaktadır.

Muhtar ve köy ilk okul öğretmenleri, bu konuda, görevleri ve pozisyonları oranında yerlerini alabilmeleri için, herşeyden önce kişilikleri söz konusu olmaktadır. Çakrazda muhtarlık ve öğretmenliğin, bu açıdan peşin bir üstünlük getirmediği ortadadır.

24 Köyde yaptığım araştırmalar, sosyal yapının ekonomik yapı ile ilgili olarak, aralarında belirli çizgiler olan tabakaların üzerinde örgütlendiğini ortaya koymaktadır. Bugüne oranla, daha güçlü olan sosyal ve ekonomik etkiler, 15 yıl öncesine kadar, Çakrazda ağırlıkta kalan fakat güçlü bir ağalık sınıfı ile; yaşantıların, bu güçlü sınıfın tutumuna göre ayarlanmaya çalışan yoksul bir çoğunluğu karşımıza çıkarmaktaydı. Fakat, bugün bu tablo, mahiyet'te değil, ancak derece farkına göre değişmektedir.

25 Bu aileler, aynı zamanda geniş aile tipini gösterirler. Örneğin; Hacım Ağalar, Tıvancılar, Ali Beyler, Hüseyin Çavuşlar ve Gürpınarlar gibi.

26 Çakraz'ın ekonomik olanaklarından en iyi yararlanabilen Hacım Ağa'lar ve bu geniş ailenin başı olan Hacım Ağa (aga, okuduğu gibidir), Çakraz'ın sosyal mertebesinde yerini kabul ettirirken; ekonomik etkisinin, bu olaydaki gücünü de ortaya koymaktadır.

27 Bu yer, ikinci ve üçüncü sıradadır.

G - Eğitim ve Din Kurumu

Aile eğitimi Çakrazda geleneksel niteliktedir. Çocuklarla ilgili davranışlar ve pratikler²⁸ ilkel düşünce kapsamına girmektedir²⁹. Çocukluk süresi Çakrazda, kentlere oranla kısadır Ekonomik koşullar çocukların bir an önce bir işde kullanılmasını zorunlamaktadır³⁰. Çocuklar, genellikle gerekli sevgi ve bakımdan yoksun büyümektedirler.

Köyde, ikisi devamlı ve ikisi geçici, dört öğretmeni olan ve kuruluş tarihi 50 yıl önceye kadar giden bir ilk okul bulunmaktadır. Okulun 300 e yakın öğrencisi vardır³¹ Kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerin sayısından azdır³².

Çakrazda, Bartın, Amasra ve Zonguldak orta ve liselerinde okuyan gençlerin sayısı 70 e yaklaşmaktadır.

Köyde dinî eğitim, eski önemini kaybetmekle beraber, öğrencileri çoğu kız olan kuran kursları şeklinde olmaktadır.

Köyün kuruluş tarihi kadar eski olan köy camii, sosyal bir yapıt olarak köy içinde özellik kazanmıştır. Turizm hareketinin, Yahya'ya özellikle yaz aylarında canlılık getirmesine rağmen, camii önü alanı, sosyal ve merkezî önemini kaybetmemiştir. Cuma güleri, Çakrazda diğer günlerden farklı niteliktedir³³. Köyde bir dinî hoca, bir imam ve iki müezzin vardır. Hoca için camii'nin yanınd bir ev yapılmıştır. Ramazan aylarında bu dinî önderlere bir takım hediyeler verilmekte ve özel saygı gösterilmektedir. Ramazan ayları, Çakrazlılar için ayrı bir önem kazanmıştır. Bu aylarda konuşmalar hemen hemen dın üzerinedir

Çakrazda, mevlüt'ler, cuma ve bayram namazları gibi dinî anlam taşıyan olayların yanı sıra; hastalıkları iyi etme, çocuğu olmayan kadının derdine çare bulma, gelecekte haber verme ve çeşitli anlam

28 Bu pratikler, monografik çalışmanın inançlarla ilgili kısmında işlenmiştir.

29 Bu konuda, Doç. Dr. Sedat Veyis Örneç, "Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyütsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki" yapıtı ile çalışmış ve bir takım sonuçlara varmıştır.

30 Bu durum, özellikle ilk okulun ve öğretmenlerin etkisi ile, gün geçtikçe değişmektedir.

31 Çakraz ilk okulu, aynı zamanda çevre köylerin de okulu durumundadır.

32 Fakat, bu oranın yakın bir gelecekte dengeli olacağını müjdeleyen kıvrıdanmalar vardır.

33 Cuma günleri Çakraz'da, Çevreden gelenlerle çok kalabalık olmaktadır.

taşıyan büyüler yapma gibi işlemler de, bazen dini hocaların görevleri arasına girmektedir³⁴.

Köyde, "Dede Meşesi", "Karacakaya" ve "Zurnacı Köyü Türbesi" gibi, hakkında çeşitli yorumlarla hikâyeler dütülenen ve doğa üstü kudret ve mucizelerine inanılan üç yapı bulunmaktadır³⁵.

KISIM III - EVLİLİK KURUMU

A - Genç Kız ve Genç Erkek İlişkileri

Kız ve erkek çocukların ilişkileri belli bir yaştan sonra kısıtlanır. Erkek çocukların 14 - 15 kız çocukların 12 - 13 yaşlarından sonra, herhangi bir nedenle beraber gözükmeleri Çakrazlılarca manidar ve şiddetli bir kaç - göç olmamasına rağmen, karşı cinsten gençlerin arkadaşlığı şüphe ile karşılanır. Özellikle kız çocuklara, erkek arkadaşlığının tehlikeli sonuçlar getireceği görüşü aşılanmıştır. Bu hatalı eğitimin bir sonucu olarak, da, her hangi bir şekilde baskıdan kurtularak, peşin bir görüş açısından başlayan ilişkiler, çok kere istenilmeyen biçimde olmaktadır.

Öte yandan, Çakrazlıların bu ilişkileri bazı durumlarda hoş gören bir yanları da vardır. Bu, Çakraz ve çevresine özge bir gelenekle şöyle olmaktadır:

Aralarında duygusal bağ olan gençlerin buluşmaları, olabildiği kadarı gizlidir. Bayramlarda, düğün ve imecelerde ise, bu gençler için çevreden çekinme söz konusu olmamaktadır. Böyle günlerde, Çakrazlıların deyimiyle "yanık kızlar" bir evde toplanmaktadırlar. Köyün "yanık" delikanlıları da bu evin önüne gelirler ve mânilerle sevdiklerini pencereye çağırırlar. Her biri kendine göre anlam taşıyan mâniler karşılıklı söylenir. Çok kere kızların başında, mâni bilgisi fazla olan yaşlıca bir kadın bulunmakta ve genç kızlara gerektiğinde yardım etmektedir³⁶.

Genç kızların bir araya geldiklerinde, konuşmaları çoğu kez aşk üzerinedir. Sevdalı kızların ördükleri çoraplar, kazaklar ve çeşitli el işleri üzerinde, aşklarını dile getiren motifler bulunmaktadır.

Genel olarak Çakraz köy toplumunun bu çeşit ilişkilere tutumu,

34 Çakraz'da, majik anlamda bu pratikleri uygulayan hocaların sayısı ve etki kudreti zamanla azalmaktadır.

35 Bu nitelikte yapılarla ilgili davranışlar inançlar kısmında işlenmiştir.

36 Çakrazlıların bu günlerde gösterdikleri hoş görürlük, gerçekten ilgi çekicidir. Bu konuda en tutucu görüşe sahip olanlar bile, bu olayları rahatlıkla izlemektedirler. Ve hatta, pehlivan Hamzaoğlu, Hasan dayı ve Sefer çavuş gibi köyün yaşlıları, zamanca gençlerini kenlerine oranda pısrak bulmaktadırlar. Onlarca, böyle günlerde Çakraz da yer yerinden oynalı ve kendi gençlik çağlarında olduğu gibi, günlerce sürmülmüştür.

sosyal, ekonomik ve psikolojik anlamda yatırımlarla, değişik olmaktadır. Küfuv arama geleneğine ve geçmiş ile ilgili olaylara kontra gelen ilişkilere karşı toplumun eğilimi çok geçmeden bir takım komplikasyonlar doğurmakta ve kız kaçırma olayını karşımıza çıkararak etkenlerden biri olmaktadır.

B - Kız Kaçırma

Çakrazda kız kaçırma olayı, çevre köylere oranla daha azdır³⁷. Ekonomik ve sosyal yapıda dengesizliğin kısmen düzeltilmesi, temelinde sosyal ve ekonomik nedenler yatan bu olayı, etkilemiştir.

Kız kaçırma olayı köyde kendine özgü bir heyecan yaratır. Bilgili akrabalar ve köy ileri gelenleri, böyle bir olayı, tatlı bir sonuca bağlamak için kendilerine düşen görevleri yerine getirmeye çalışırlar³⁸.

C - Başlık

Oğullarını evlendirmek isteyen aileler için büyük bir önem taşıyan başlık konusu, Çakraz'ın ekonomik hayatını etkileyen etkenlerden birisi olmuştur. Bugün için Çakrazda başlık, 1000 - 3000 lira arasındadır. Buna, nişan ve düğün giderleri de eklense, bir evlenme olayı, erkek evi için 7000 - 10000 lirayla sonuçlanmaktadır.. Çakraz'ın ekonomik olanakları da böyle bir rakam karşısında yetersiz kalmaktadır. Ashında köy gençlerini, dışarıda çalışmaya zorlayan en önemli nedenlerden biri de budur.

Başlık sorununun ekonomik olduğu kadar, aile kurumunda psikolojik sarsıntıları da yarattığı görülmektedir³⁹.

D - Evlenme Olayı ve Evlilik Tipleri

Çakrazda genç kızlar 14 - 19, delikanlılar ise 17 - 24 yaşları arasında evlenmeye hazırdırlar⁴⁰. Köyde özellikle erkek çocuklar, çok genç yaşta evlendirilmektedir⁴¹.

37 En son kız kaçırma olayı, Çakraz'ın eski mahallesi olan Ali Obası köyünde 7 yıl önce olmuş. Ancak bu olay, köy ahlık anlayışının dışında, para kurularak zorla bey kişi tarafından kızın Mevrez köyüne kaçırlması şeklinde olmuştur. Bu çeşit kız kaçırma, köy geleneklerine aykırı bulan Çakrazlılar jandarma ile bir olarak kızı kurtarmışlardır.

38 Böyle anılarda erkek evi gerekli anlayışı ve kolaylığı göstermekten kaçınılmaktadır.

39 Çakraz Şeyhler'den Mehmet Gürpınar, başlık âdetinin karşısındadır. Gürpınar'a göre, başlık, erkek ailesi için mülki yükü olduğu kadar, her iki ailenin arasında bir takım soğuklukların girmesine de sebep olmaktadır. ve yine Gürpınar'a göre kızlarını bir para karşılığında "mal" gibi satan kız aileleri, kızının gelin gittiği evde bu psikolojik ve ekonomik gerginliğin içinde harpalandığını görmemezlikten gelmektedirler.

40 Köy yaşlılarına göre, önceki yıllarda, evlenme çağı daha büyük yaşlarda başlamış,

41 Günümüzün ekonomik, sosyal ve psikolojik koşulları, erken yaşta evlenmeyi zorunlanmaktadır.

Çakrazda tek eş evlilik (monogami) görülmektedir. "çok eş evlilik" (poligami) köyde şimdikiye dek sadece dört defa olmuştur⁴². Köy dışında ve köy içinde evlenme, aynı oranda olmaktadır. Köy dışında çalışan gençlerin, çalıştığı yerden evlendiği ve köyüne dönmediği de vâkidir. Çakrazda "şehire" gelin vermek içdenlikle istenir⁴³. Köyde, çevre ilçelerden gelme beş gelin bulunmaktadır.

Akrabalık kurumu içinde evlenmeler tercih edilir⁴⁴. Bu, amca çocuklarından çok, dayı, teyze ve hala çocukları arasında olmaktadır.

Çakrazda yenge ile evlilik (levirat) yalnız bir kere görülmüştür⁴⁵. "Levirat", ilke olarak Çakrazda kabul edilmekle beraber, "büyük erkek kardeşin, kardeşinin dul karısını karı olarak almasının köyde âdet olmadığı söylenmektedir.

Baldız ile evlenme (sorarat) ve "tay geldi" evlenme Çakrazda görülmemektedir⁴⁷. Köyde "değiş tokuş" evlilik de bugüne dek olmamıştır.

Köy içinde ve dışında, evlenme olayında, küfûv arama geleneği ağırlığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, erkek kardeşleri olan kızları gelin almak isteği de Çakrazda yaygındır⁴⁸.

E - Boşanma Olayı

Çakrazda boşanma olayı seyrek olmaktadır⁴⁹. Genellikle böyle bir olay, köyde olumlu karşılanmamaktadır. Boşanmayı gerektiren nedenlerin, köy toplumunun değer ölçülerine uygunluk göstermesi aranılır.

42 Çakraz Yalı'dan Ali Gürpınar, birinci eşinin sıhhatinin bozulması üzerine, eşinin rızasını da alarak ikinci evlenmeyi yapmıştır. Gürpınar, ilk eşine Ovlar mahallesinde ayrı bir tutmuş ve kendisinden maddî-manevî ilgisini esirgememiştir. Ali Gürpınar'ın bu ikinci evliliği, Çakrazda olumlu karşılanmıştır. Yakınlarda ölen Mustafa Ağa, genç ve sıhhatli karısının üstüne ikinci bir karı daha almıştır. Karıları için ayrı evler yapmayan Mustafa Ağa'nın bu evliliği köyde hoş karşılanmamıştır.

43 Kent ve ilçe hayatının çekiciliği burada önemli bir etken olmaktadır.

44 Bu isteğin temelinde ekonomik ve psikolojik nedenler yatmaktadır.

45 Çakraz Ovalar'dan İncevezoğlu, ölen ağabeyinin karısını, birinci karısının üzerine almıştır.

46 Burada dul kadının çocuklu ve çocuksuz olması, olayların seyrini etkilemektedir.

47 Çakraz'a yakın Cumayarı ve Mevrez köylerinde bu tip evlilikler görülür.

48 "Tarlanın tahtası, kızın kardeşlisi" denilir.

49 Çakrazda son on yıl içerisinde, sadece üç boşanma olayı görülmüştür.

Bunlar, kadının, evlilik dışı cinsi ilişkilerde bulunması ve kısır, hastalıklı olması gibi nedenlerdir⁵⁰.

Çakraz Köy Toplumunda Kadının Sosyal ve Ekonomik Değeri⁵¹.

Bu konuda kadının yerini belirtmek için, Çakraz kadını hayatının çeşitli safhaları içinde görmek gerekmektedir. Çocukluk safhası, kent çocuklarının bu devre ile ilgili koşullarına oranla istenilen ölçünün dışında geçmesine karşılık, özgürdür. Genç kızlık devri ile, köy kadınlarının çilesi başlamaktadır. Bu, kadının, en mutlu olması gerektiği evliliğin ilk yıllarında daha da artmaktadır. Bu devrede Çakrazlı gelinin, doğu köylerinde⁵² görülen ölçüde olmamakla beraber, "gelinlik etme" geleneği ile ilgili davranışları yüklenildiğini görüyoruz. Fakat, muhakkakki Çakrazlı kadının en güç devri, evlilikle kısırlığının anlaşılmasıyla başlamaktadır⁵³.

Evlü genç kadın, "patrilocality" özellikle gelin olarak geldiği kayınpederinin evinden, psikolojik ve ekonomik nedenlerle ayrılıp, hanımı olduğu yerin bir yuvayı kurabildiği an, toplum içindeki sosyal yerini alabilme şansı artmaktadır. Çakrazlı kadın için çocuk doğurmak, aile ve toplum içinde yerini sağlamlaştıran nedenlerden biri olmaktadır.

Geniş aile tipine örnek veren bir aile kurumu içinde kadının yeri, eve yeni gelinlerin gelmesiyle güçlenmeye başlamaktadır⁵⁴.

Çakrazda kadının ekonomik hayatta yeri sosyal bir prestij sağlamamakla beraber en az erkeğinki kadardır. Köy erkeklerinin yılın büyük zamanını köy dışında geçirmeleri, köy ekonomik faaliyetlerinin Çakrazlı kadının günlük işlerinin arasına girmesine sebep olmaktadır.

50 Zina olayı en son olarak 15 yıl önce olmuş ve bu olaya sebep olan kişiler, köyü terketmek zorunda kalmışlardır.

51 Bu konuda, Prof. Dr. N. Erdentuğ tarafından verilen plân içerisinde, 1965 - 1966 son sınıf öğrencilerinden Filiz Özsan bir lisans çalışması yapmıştır. Bu çalışma, Prof. Dr. N. Erdentuğ tarafından derlenerek ve değerlendirilerek makale halinde D. T. C. F. Antropoloji Dergisinde yayımlanmıştır. Çakrazla aynı coğrafi bölgede bulunan Devrek köylerinde yapılan bu çalışmada varılan sonuçların, bu yazımızda ortaya koymağa çalıştığımız sonuçlarla benzerlik göstermesi dikkatimizi çekmektedir.

52 Prof. Dr. N. Erdentuğ, Sün Köyünün Etnolojik Tetkiki

Prof. Dr. N. Erdentuğ, Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki

53 Köyde bir kısır kadın vardır.

54 Çakraz'ın geniş ailelerinden Hacım Ağa'nın dört geliniyle oturduğu evde, Hacım Ağa'nın hanımının, ikinci kişi olduğu görülmektedir.